

Антикеева Самал Канатовнаның «БД010300-Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру» тақырыбы бойынша ұсынылған диссертациялық жұмысының

АҢДАТПАСЫ

Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің құзыреттерін қалыптастыру кәсіби әлеуметтік жұмыстың қазіргі заманғы білім беруінің негізгі мәселелерінің бірі болып табылады.

Әлеуметтік жұмыс көп салалы, ведомствоаралық сипатқа ие, бұл көптеген түрлі функцияларды орындау қажеттілігін тудырады және кадрлардың жоғары кәсіпқойлығын, бүкіл әлеуметтік практиканың ғылыми тұжырымдамасын талап етеді. Әлеуметтік қызметкерлерді даярлау және біліктілігін арттыру саласындағы теориялық әзірлемелерге қарамастан, шын мәнінде **қарама-қайшылықтар** байқалады:

- әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың маңыздылығы мен осы мәселелердің педагогикалық теория мен практикада жеткіліксіз әзірленуі, сондай-ақ біліктілікті арттыру жүйесіндегі тиісті жағдайлар арасында;

- кәсіби міндеттерді сындарлы түрде шеше алатын әлеуметтік қызметкердің жеке басына қоғамның жоғары талаптары мен әлеуметтік мекемелердің кәсіби кадрларымен қалыптасқан жағдай, әлеуметтік жұмыс бойынша маман лауазымын бейіндік білімі жоқ адамдар атқаратын жағдайлар арасында, сондай-ақ біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыруға уәкілетті органдардың болмауынан.

Зерттеу мәселесі біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру шарттарын іздеу болды. Әлеуметтік қызметкерлердің құзыреттерін қалыптастыру қажеттілігі, біліктілікті арттыру курстары арқылы оларды қалыптастыру процесі мәселесінің жеткіліксіз дамуы осы зерттеу тақырыбын таңдауға әкелді: «Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру».

Зерттеу мақсаты – біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыруды теориялық негіздеу және эксперименттік тексеру.

Зерттеу гипотезасы – егер әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру дамыған теориялық модель негізінде жүзеге асырылса, **онда** бұл психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерді сапалы қалыптастыру мүмкіндігін арттырады, **өйткені** қажетті құзыреттіліктерді қалыптастырудың педагогикалық шарттары арнайы құрылған кәсіби одақ арқылы қажетті кәсіби білім, дағдылар, икемділік пен жеке қасиеттер жиынтығына негізделген.

Гипотезаға сәйкес зерттеу мақсаты одан әрі дамып, **міндеттер** кешенінде нақтыланды:

1. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың әдіснамалық тәсілдерін негіздеу.

2. Қазіргі әлемдегі әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру құралы ретінде біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырудың ерекшеліктерін зерттеу.

3. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың теориялық моделін әзірлеу.

4. Әлеуметтік қызметкерлердің мамандандырылған кәсіби альянсын құру арқылы біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын айқындау.

5. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерінің қалыптасу диагностикасын әзірлеу және сынақтан өткізу.

6. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігін эксперименталды түрде тексеру.

Жетекші идея – әлеуметтік қызметкерлердің кәсібилігі біліктілікті арттыру курстары арқылы әзірленген модель аясында қалыптасатын психологиялық-педагогикалық құзыреттерге ие.

Зерттеу әдістері: зерттеу мәселесі бойынша ғылыми психологиялық-педагогикалық және арнайы әдебиеттерді теориялық талдау; қоғамдық бірлестіктерді ашу бойынша заңнамалық және нормативтік құжаттарды талдау; әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары бағдарламаларының мазмұнын талдау; модельдеу; педагогикалық тәжірибені талдау және қорыту; сұрау әдістері (әңгіме, сауалнама, сұхбат); бақылау; мамандар қызметінің өнімдерін талдау; эксперимент, эксперименттік деректерді өңдеу бойынша математикалық статистика әдістері.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- «әлеуметтік қызметкердің психологиялық-педагогикалық құзыреттері» ұғымының мәнін, сондай-ақ олардың кәсіби қызметтегі рөлін ашуға мүмкіндік беретін әлеуметтік қызметкерлердің құзыреттерін қалыптастырудың құзыреттілік тәсілі зерттелді;

-қазіргі әлемде әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру құралы ретінде біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырудың ерекшеліктері зерттелді;

- біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың теориялық моделі әзірленді;

- «Кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігін құру арқылы курстардың тиімділігін қамтамасыз ететін біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің

психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары айқындалды.;

- біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерінің қалыптасуын диагностикалау әзірленді және сыналды;

- тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастыру арқылы біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігі эксперименталды түрде тексерілді.

Қорғауға шығарылатын ережелер.

Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру мәселесіне арналған зерттеу аясында теориялық және практикалық нәтижелер алынды, соның негізінде біз келесі тұжырымдар жасадық:

1. Әлеуметтік жұмыс саласындағы оқытудың құзыреттілік моделі теория мен практиканың, оқытудың мазмұны мен әдістерінің интеграциясын, білім беру процесіне қатысушы білім алушылар мен оқытушылардың мүдделерін көрсетеді. Әлеуметтік қызмет көрсету әлеуметтік қызметкерлерді даярлау сапасына байланысты, мұнда дайындықтың жеке және кәсіби аспектілері ерекше мәнге ие, бұл кәсібиліктің қажетті шарты болып табылады. Әлеуметтік жұмыс кәсіби құндылықтардың белгілі бір жүйесіне ие (клиенттің қажеттіліктеріне бағдарлау, жеке және кәсіби өсудің басымдығы және т.б.) және кәсіби әлеуметтік жұмыс үшін қажетті жеке қасиеттерге арнайы талаптар қояды. Сондықтан біз ғылымға «әлеуметтік қызметкердің психологиялық-педагогикалық құзыреттілігі» терминін енгізуді орынды деп санаймыз, оның көмегімен біз кәсіби білімнің, дағдылардың, дағдылардың және жеке қасиеттердің барабар, пропорционалды жиынтығын көреміз. Егер біз осы құзыреттерді дұрыс қалыптастыра алсақ, нәтижесінде әлеуметтік қызметкерлердің кәсібилігін дамытуға бағытталған шараларды аламыз.

2. Біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру бойынша тәжірибені талдау нәтижесінде біз осы практиканы шетелде және ҚР-да іске асырудың ерекшеліктерін айқындадық. Халықаралық Әлеуметтік жұмыс мектептері қауымдастығына кіретін көптеген елдер бастапқыда әлеуметтік жұмысқа оқуға үміткерлерге белгілі бір талаптардың тұтас жүйесін, атап айтқанда болашақ әлеуметтік қызметкерлердің жеке сипаттамаларын ұсынады. Бұл өз кезегінде кадрларды тиімді даярлауға әсер етеді. Халықаралық контексте әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыруға және қайта даярлауға жалпы талаптар қойылмайды, сондықтан әр елде бұл қызмет әр түрлі ұйымдастырылады, бірақ негізінен ол мамандық ретінде әлеуметтік жұмыстың жаңартылған білімі мен тәжірибесіне және халыққа әлеуметтік көмек көрсетудің инновациялық тәсілдеріне бағытталған.

Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстарын жүзеге асыруда тек кәсіби білім, білік және дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар тиімді кәсіби қызметті анықтайтын құзыреттер кешені арқылы мазмұнды ашылатын жеке қасиеттерді

дамыту ерекше орын алады. Біз жүргізген зерттеу аса қажетті құзыреттердің құрылымын анықтауға және оларға сипаттама беруге мүмкіндік берді (коммуникативтік, медиатордың құзыреттілігі, ЭАҚ алдын алу құзыреттілігі және жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігі). Әлеуметтік жұмыс саласындағы кадр саясатын тұрақтандыру мақсатында өндірістік процестен қол үзбей біліктілікті арттыру курстары арқылы қажетті құзыреттерді қалыптастыру орынды болады.

3. Мәселені теориялық талдау және зерттеу критерийлерді бөліп көрсетуге және оны жүзеге асырудың 3 деңгейін қамтитын біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың теориялық моделін құруға мүмкіндік берді. Әдіснамалық деңгейге құзыреттілік, жеке тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған тәсілдер, сондай-ақ қажетті құзыреттерді қалыптастырудың заңдылықтары, принциптері мен мақсатты бағыттары кіреді. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың процессуалдық деңгейі қажетті құзыреттерді қалыптастырудың педагогикалық жағдайларын жасауды және іске асыруды, диагностикалық құралдарды әзірлеуді қамтиды. Аспаптық деңгей біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыруға және құзыреттердің қалыптасуына мониторинг жүргізуге, нәтижелерді талдауға және түзету іс-шараларын жүзеге асыруға бағытталған оқыту нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдалануды көздейді.

4. Қазақстандағы әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру жүйесі 2019 жылға дейін ҚР әлеуметтік мекемелерінің басшы құрамын ғана оқытуға бағытталған (біліктілікті арттыру институты және Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі жанындағы «Біліктілікті арттырудың көпсалалы институты» ЖШС). 2019 жылдың мамыр айында бұл институт таратылды. Осыған байланысты біз «НАПСР» РҚБ құрдық, оның алғашқы филиалы Торайғыров университеттің «Психология және педагогика» кафедрасының базасында тіркелді. Бұл бірлестікті әлеуметтік қызметкерлердің барлық санаттары үшін, сондай-ақ болашақ әлеуметтік қызметкерлерді даярлауды жүзеге асыратын оқу орындарының оқытушылары үшін біліктілікті арттыру базасы ретінде пайдалануға болады. Осылайша, біз әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру бойынша біліктілікті арттыру курстарын іске асыру үшін қажетті педагогикалық жағдайларды толық көлемде анықтадық.

5. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерінің қалыптасуын диагностикалық әдістерді қолдана отырып, әзірленген критерийлер мен индикаторларға сәйкес жүргізілді – біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерінің қалыптасуының диагностикалық картасы, қарым-қатынас деңгейін бағалау әдістемесі (В. Ф. Ряховский тесті), «Сіз қайшылықты адамсыз ба?», «жанжалдағы мінез-құлық тактикасы» әдістемесі К. У. Томас.

6. Біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастырудың біз әзірлеген моделінің тиімділігін тексеруге бағытталған тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижесінде қажетті құзыреттердің табысты қалыптасуына ықпал ететін педагогикалық жағдайлар анықталды және қамтамасыз етілді: практикалық даярлау («әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдарының мамандарына кәсіби консультация беру технологиясы» курсы әзірлеу және енгізу), теориялық даярлау (семинарлар), психологиялық даярлау (тренингтер), жеке кеңес беру) және Павлодар облысы бойынша «КӘҚҰА» РҚБ филиалы шеңберіндегі практикалық қызмет.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, тәжірибелі әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырудың теориялық және қолданбалы жолдарын іздеуге бағытталған барабар жұмысты қажет ететінін атап өткен жөн. Әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелерін талдау эксперименттік топ мамандарында зерттелетін қасиеттердің айтарлықтай динамикасын көрсетті. Эксперимент нәтижелері төрт ұйымның өндірістік процесіне енгізілді, бұл зерттеу гипотезасын, диссертацияның тиімділігі мен практикалық маңыздылығын растайды.

Зерттеу нәтижелерінің негізділігі мен нақтылығы автордың бастапқы әдіснамалық және теориялық ұстанымдарымен, зерттеудің теориялық және эмпирикалық әдістерінің жиынтығын, диссертацияда қойылған міндеттерге, зерттеу логикасының ішкі үйлесімділігіне және дәйектілігіне; нәтижелерді тәжірибелік-эксперименттік жолмен математикалық статистика әдістерімен өңдеуге; зерттеу гипотезасын оның нәтижелерімен растауға, кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсының ашылуына байланысты.

Зерттеу нәтижелері докторлық диссертация шеңберіндегі докторант әрбір жарияланымды дайындап тіркеді. Материалдар төрт халықаралық ғылыми және ғылыми-практикалық конференцияларда ұсынылды (Павлодар, 2017, 2020; Могилев, 2018, 2020); ҚР БҒМ БҒСБК ұсынған журналдарда – 3 жарияланым (ПМУ хабаршысы, педагогикалық серия, 2018, 2019; университет хабаршысы, педагогикалық серия, 2020); Скопус ақпараттық базасына кіретін нөлдік емес импакт-факторы бар халықаралық журналда – 1 жарияланым (Кипр, 2021).

Диссертациялық зерттеуден алынған нәтижелердің жаңалығы мен маңыздылығын, сондай-ақ кәсіби білім берудің дамуы мен әлеуметтік қызметкерлердің жеке басының өсуіне сәйкестігін көрсетті. Біздің зерттеуіміз осымен аяқталмайды. Біз әлеуметтік қызметкерлердің психологиялық-педагогикалық құзыреттерін қалыптастыру және дамыту жөніндегі өзіміздің барлық идеяларымызды іске асырудағы жұмысты жалғастыратын боламыз.